

قلب در زبان عرب

تألیف دانشمند محترم آقای دکتر صادق کیا

زبان شناسی و شناخت لهجه‌های محلی یکی از رشته‌های دقیق علم لغت است ، دانشمندان بزرگ فقه اللغة و علم اللغة سالیان دراز در آن کار می‌کنند و کتابها و رساله‌های نفیسی درین باره تألیف نموده و مینمایند .
در هر يك از دانشكده‌های ادبی جهان رشته‌ای از تخصص زبان را در لغت شناسی قرار داده‌اند .

فضای پرکار و هوشمند عمری را در تدوین و تألیف آن صرف می‌کنند، شناخت لهجه‌ها و اختلاف لهجه‌ها از شیرین‌ترین رشته‌های زبان شناسی است، میتوان با آشنائی به اختلاف لهجه‌ها روابط يك ملت ، عادات و رسوم ، عقاید و اخلاق مردم را با مردم و ملت دیگر شناخت ، اشتراك فکری و روانی مردم دوشهر یا دو دهستان یا چند ملت را با هم سنجید .

بگواهی تاریخ دانشمندان لغوی ایران در قرون وسطی در زبان عرب سالیان دراز کار کردند و صدها کتاب و رساله در لغت عرب تألیف نمودند که تا امروز مورد توجه فضلا و دانشمندان عربی زبان است .

تاریخ ادبیات عرب تمام بزرگان ایران را که صاحب کتاب لغت بزبان عربی هستند به بزرگی و احترام یاد آور میشود ، کدام ادیب و دانای عربی است که نام جوهری صاحب صحاح . فیروزآبادی صاحب قاموس ، سید علیخان صاحب طراز اللغة ، صاحب بن عباد مؤلف کتاب المحيط در لغت عرب را نداند .

کتاب معیار اللغة تألیف میرزا محمد علی شیرازی (۱) در دو جلد که در ایران چاپ شد شاید آخرین کتابی باشد که تألیف دانشمند لغت شناس ایرانی بزبان عربی است که حقاً ابن درید زمان خود بشمار می رفت و کتاب دیگری بنام فرائد اللغة در لغت قرآن و حدیث تألیف نمود که هنوز چاپ نشده است .

در گروه فضایی معاصر تنی چند انگشت شمار در زبان شناسی و لغت کار می کنند که نتیجه مطالعات آنان ارزش بسیاری دارد .

دکتر محمد معین صاحب کتاب فرهنگ فارسی در پنج جلد که شاهکار لغت - نویسی در عصر ما است فراموش نشدنی است (خدایش شفا بخشد) ، دیگر از فضایی نامی ما که در علم لغت و لهجه شناسی صاحب نظر بشمار می آید :

دکتر صادق کیاست ، کتابی بنام قلب در زبان عرب تألیف و منتشر ساخت که از دقیق ترین کتابها در رشته لغت شناسی بشمار می رود .

این کتاب نفیس سر آغاز یک سلسله از کتابها و رساله هائی است درباره اختلاف لهجه ها ، علم اللغة ، فقه اللغة مؤلف فاضل و دقیق کتاب قلب در زبان عرب با آخرین روش دقیق علمی کتاب خود را تألیف و منتشر ساخت .

چنانکه در آغاز کتاب نفیس خود « قلب در زبان عرب » گوید .

پس از چندی دریافت که در آن واژه نامه ها بسیاری از ماده ها و واژه ها به دو یا چند صورت که مقلوب یکدیگرند یاد شده اند و قلب پایگاه بلندی در گسترش زبان عربی دارد .

۱ - میرزا محمد علی شیرازی از شاگردان حوزه علمی حاج محمد کریم خان کرمانی پیشوای سلسله شیخیه بود نگاه کنید بکتاب شیخی گری - بابی گری تألیف مرتضی مدرسی چهاردهی چاپ فروغی تهران .

دانشمندان پیشین پی برده اند که قلب یکی از سنت های عربهاست و آن را یکی از پایه های گسترش این زبان می شمردند و گاهی آن را به همان نام « قلب » و زهانی به نام . :

« اشتقاق کبیر (۱) » یا « قلب مکانی (۲) » می خوانند . برخی از آنان در کتابهای خود فصلی جداگانه درباره قلب نوشته و نمونه هایی از آن داده اند . یکی از آنان « احمد بن فارس » است که در سده چهارم هجری می زیسته .

او در کتاب خود « الصحابی فی فقه اللغة و سنن العرب فی کلامها » قاهره ۱۹۱۰ مسیحی صفحه ۱۷۲ « چنین می نویسد « و من سنن العرب القلب و ذلك یكون فی الکلمة و یكون فی القصة فاما الکلمة فقولهم جذب و حبذ و بکل و لبک و هو کثیر و قد صنفه علماء اللغة .

ابو منصور عبدالملک ثعالبی که در سال ۴۳۰ هجری در گذشته در کتاب خود « فقه اللغة و اسرار العربیة » قاهره ۱۳۱۷ صفحه ۳۰۲ « فصلی با عنوان « فی معرفة القلب » نوشته عبدالرحمن جلال الدین سیوطی در « المزهر فی علوم اللغة و انواعها » و در آن سخنان برخی از پیشینیان را در این باره با نمونه های فراوان آورده است (۳) . مؤلف دانشمند کتاب قلب در زبان فارسی چون بررسی دامنه داری را در زبان عربی آغاز کرده بود بر آن شد که همه مقلوب های آن زبان را گرد آورد .

- ۱ - در برابر « اشتقاق صغیر » که ساختن اسم فاعل و مفعول و جز آن است از ماده و در برابر « اشتقاق اکبر » که « ابدال » بدل شدن حرفی بحرف دیگر است .
- ۲ - در برابر « قلب صوتی » که بدل شدن همزه و حرف های عله به یکدیگر است .
- ۳ - نگاه کنید به «المخصص» از ابن سیده (جلد ۱۴ ، صفحه ۲۷ - ۲۸ و «المدهش» از ابوالفرج عبدالرحمن بن علی الجوزی «بنداد ۱۳۴۸ صفحه ۳۰ - ۳۱ ، و به (الخصائص) از ابی الفتح عثمان بن حنی «قاهره» بخش نخست ، ۱۳۳۱ .

برای این کار سه فرهنگ عربی - فارسی «منتهی الارب فی لغات العرب از میرزا عبدالرحیم صفی - پوری تهران ۱۲۹۷ - ۱۲۸۱ طرح از جمال القرشی ، ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد « کاتبور ۱۹۲۸ ترجمان اللغة » ترجمه فارسی قاموس فیروز - آبادی از محمد بن یحیی بن محمد شفیع قزوینی (تهران ۱۳۰۳ - ۱۳۰۸ را برگزید و در آنها از آغاز تا انجام نخست معنی هر ماده و معنی مشتقهای آن و سپس معنی مقلوبهای آن ماده و مشتقهای آنها را بیرون نویس کرده و از پهلوی هم نهادن آنها و ازدهای مقلوب را بدست آورد :

کتاب و ازدهای طبری یکی دیگر از تالیفات ارزنده دکتر صادق کیاست که نباید آن را فراموش کرد .

رساله نقطویه یا پسیخائی که مجموعه‌ای از آراء و عقاید مذهب نقطویه است تألیف نفیسی است از مؤلف کتاب قلب در زبان عربی .

تالیفات دیگر مؤلف دانشمند عبارتند از تصحیح معیارجمالی ، مجمع الامثال محمد علی هبله رودی ، وازه نامه گرگانی ، ماه فروردین روز خرداد ، چند نمونه از متن نوشته‌های پهلوی و تالیفاتی دیگر که هر یک از آنها در خور توجه اهل فضل و دانش میباشد .

بمشق هر چند هم رنج آور و جانگزا باشد ایمانی محکم داشته باش
و راه دل خود را بروی مسدود مساز .

(تاسمور)